

accedere. Sed concessit mihi Dominus hanc epistolam per charissimum nostrum ad vos Syrum diaconum mittere, quem in potestate mittendi habui; quia providentia Domini nostri eo tempore ad videnda loca sancta accesserat, et cum cæteris fratribus inventus non est.

X. Cæterum vix hanc epistolam quomodocumque conscripsimus, Deum semper postulantes, ut custodes in horas refrenaret, et concederet, ne ad vos diaconus nuntium magis laboris nostri, quam qualescumque salutationis litteris ferret. Propter quod satis vos peto, ut cum omni vigilantia custodiatis fidem, servetis concordiam, orationibus incumbatis, nostri memores sine intermissione sitis: ut dignetur Dominus Ecclesiam suam liberare quæ super universum orbem laborat, et ut nos qui deprimimur, possimus vobiscum liberati gaudere: quod præstare dignabitur Dominus, petentibus vobis, per Dominum nostrum Jesum Christum qui est secum ^a benedictus a sæculis et in omnia sæcula sæculorum, Amen.

XI. Iterum peto, et vos per misericordiam Dei rogo, ut unusquisque in hac epistola salutationem suam nuncupet; quia singulis, ut solebam, faciente

A necessitate, scribere non potui. Ita in hac vos omnes, fratres, sed et sanctæ sorores, filii et filiæ, omnem sexum appello, omnem ætatem peto, ut hac contenti salutatione, nostro obsequio, etiam hos qui foris sunt, et nos dignantur diligere, salutare dignemini. Salutant vos fratres nostri qui mecum sunt, presbyteri et diacones, sed et omnes nostri: qui una mecum satis petunt, ut nostri memores, omnes vestros nostro dignemini obsequio salutare. Transmisi præterea litteras, quas ad Patrophilum custodem meum feci, ut ex his agnoscat, nos Ariomanitarum nec minis posse terreri, neque ipsorum serpentina blanda subtilitate posse ad ipsorum societatem perducere. Divinitas vos protegat, florentesque vivere et hic et in futuro faciat cum omnibus vestris, fratres charissimi et satis desideratissimi.

EPISTOLA III.

AD GREGORIUM EPISCOPUM SPANENSEM.

Gratulatur Eusebius Gregorio quod restitisset Osio et plurimis cadentibus Arimino in communicatione Valentis et Ursacii.

(Hanc epistolam vide ad tomum X nostræ Patrologiæ, inter opera historica S. Hilarii, Fragm. xi, col. 713. Vide etiam Epistolas Liberii papæ ad Eusebium, Patrol. tom. VIII, coll. 1330, 1333, 1336.)

^a Deest hæc vox apud Baronium, quam tamen habent alii editi.

SANCTI EUSEBII VERCELLENSIS EPISCOPI ET MARTYRIS DE TRINITATE CONFESSIO

EX ANECDOTIS SACRIS EUGENII DE LEVIS.

MONITUM.

Postquam præfationis initio susceptæ a se Anecdotorum vulgationis cum occasione tum utilitatem memoravit, sic progreditur vir eruditissimus de Levis: Exordiar, de S. Eusebio Vercellensi episcopo hujus nominis primo (Malleus Arianorum appellatus) confessionem fidei adversus Arianos luci mandandam statui, quam fidei formulam tribus in foliis membranaceis pertinentibus jam ad perinsigne monasterium Sanctorum Michaelis, et Januarii martyris de Lucedio reperi, et exscribi curavi. Quod monasterium conditum fuit sæculo septimo, ut suo loco videre est, et sub speciali tutela episcoporum Vercellensium. Quos autem Vercellensis Ecclesiæ S. anti-tites sæculo forsitan octavo regimen hujus monasterii sumpsisse, et retinuisse usque ad S. Bononium vita functum 1026, in kal. Septembris. Verum quidem est, quod nemo, quem sciam ex recentioribus huic sancto Vercellensi episcopo Eusebio inscripsit aliam confessionem adversus Arianos, quam illam vulgariter appellatam *Symbolum quicumque*, de quo scribunt Joannes Stephanus Ferrerius Vercellensis Præsul, P. Corbellini, Marcus Aurelius Cusanus, aliique. Sed si attente perpendimus quæ S. doctor scripsit cum S. Athanasio ad Antiochenos, non possumus huic opinioni consensum præbere adeoque *Symbolum quicumque* conflatum posterioribus sæculis judicandum duxerunt permulti, quibus libenter assentimus. *Opus de Unitate Trinitatis* scripsisse S. Eusebium tradit laudatus episcopus Ferrerius fide unius Codicis in Vaticana Bibliotheca existentis, quem sequitur Hyacinthus Galizia *Vite de' Santi*, tom. I, p. 477, scribens exemplar hujus operis in Bibliotheca PP. Oratorii S. Philippi Nerii Taurini asservari ex dono abbatis Laurentii Scoti. Quod exemplar vidi anno 1762, ex quo aliud transcribere curaveram. Quo exscripto didici alium librum scripsisse de optimo genere interpretandi sacram Scripturam super illa verba: *Ex Ægypto vocavi filium meum*, ut in fine libri v legitur post professionem Arianorum. Consultis tamen hisce quinque libris, seu opere de Unitate Trinitatis cum operibus S. Athanasii reperi hos libros, seu opus Faustino presbytero attributum, etsi diverso ordine quam in editis distributum sit. Percrutatus etiam fui maxima cum diligentia si quæ in hoc opere adessent, quæ nobis certum auctorem indicarent, et maxime in epistola Abigustæ Flaccillæ data; quæ opus suum dicavit; nihil tamen inveni: nisi variantes plures lectiones, et post

Professionem Arianam, quæ hic in quinto libro exstat, reperiuntur plura inedita, inter quæ, ut jam dixi, memorat suum librum de optimo genere interpretandi sacram Scripturam. Num vero hoc opus a S. Eusebio conscriptum sit a multis sapientissimis viris dubitatum fuit, inter quos non est omitendus cl. F. Joannes Baptista Audifredi ex Ordine Præd. Casanatensis bibliothecæ præfectus, qui cum eum rogavisset, jam ab anno 1771, ut sua pervigili cura perscrutaretur in Vaticana hunc codicem, mihi sua epistola de die 29 novembris 1776, responsum dedit in codice sign. 1319, p. 255, exstare opus.... *S. Eusebii episcopi incipit liber de Unitate Trinitatis*. Initium operis hæc verbis incipit: *Tu unus Pater, et Filius, et S. Spiritus. qui unitatem, deitatem nobis declarasti*, etc., explicit quatuor libris. Liber ultimus finit his verbis: *Unita est eorum operatio in factura*, et sequitur immediate: *Explicit liber quartus*. Incipit *liber de professione Catholica*, et immediate alter *liber De professione impia Arianorum* qui finit hæc verbis: *Si aures surdæ sunt cæterorum*, etc., in qua sua epistola non dubitavit affirmare Faustini presbyteri non esse, sed potius S. Eusebii. Quinimo in alia sua epistola de die 13 junii 1778 epistolam, seu libellum de Canonibus Evangeliorum, qui legitur in pluribus editionibus S. Scripturæ, esse ejusdem auctoris affirmavit, etiamsi pluribus S. Scripturæ editionibus Græcæ tantum hæc legatur: tandem observavit in editione *Orthodoxographorum* hanc epistolam exstare Græcæ et Latine scriptam ex veteri versione Latina, et in linguam Latinam in tomo VI Bibliothecæ Græcæ Fabricii, quæ quidem omnia maturiori consilio tractanda erunt, ut veritas oriatur. Nam etiamsi hæc observationibus perpensis ex eo plar Taurinensis Congregationis S. Philippi Nerii reperissem conforme quoad substantiam, cum tamen siluisset, num codex ille Vaticanæ Bibliothecæ sit in membrana conscriptus necne, siluisset characterum formam, et codicis ætatem reticuisset, mihi visum hic fuit utendum non esse hujusce operis auctoritate, ad ostendendam doctrinæ unitatem S. Eusebii adversus Arianos in hac confessione a nobis edenda, neque etiam opportunum edere ea omnia, quæ inedita reperta sunt in hoc opere Faustino attributo. Quanti sit facienda confessio fidei hujus nostri S. doctoris Eusebii, lectorem remitto ad præfatiunculam appositam ante textum, et ad parva commentaria super ipsam confessionem facta, in quibus certa et evidentiora argumenta habentur de vero auctore hujusce symboli, deque vera suæ fidei professione, et catholico dogmate, ita ut lectorem a consilio, et sententia mea discessurum non credo hæc omnibus perpensis. Nam in illis quam consona sit doctrina S. Eusebii ille S. Athanasii? Alexandriæ, reliquorum sanctorum Patrum, probatum est. Quas vero peculiare sententias protulerit S. Eusebius et conformes sacræ Scripturæ, antiquis Patribus, et conciliis demonstratum in illis fuit. Hæc sic editis habebit lector nova argumenta ad Arianorum hæresim confutanda, novas circumstantias ad illustrandam historiam illius temporis.

DISQUISITIO PRÆVIA

DE EUSEBII VERCELLIENSIS FIDEI EXPOSITIONE, SEU DE AUCTORE HUIUS SYMBOLI.

Acrius jam a multis clarissimis viris disputatum fuit de symbolo *Quicumque*, aliis S. Athanasio vindicantibus illud, aliis Anastasio Sinaite, multis ab auctore Latino adornatum fuisse pugnantibus, nonnullis a Gallico scriptore confectum contendentibus, ex quibus Vigilium Tapsitanum nulli contendunt auctorem, alii Vincentium Lirinensem; et suas sententias fulciunt ostendendo in illo symbolo damnatas hæreses Eutychetis, et Nestorii post obitum S. Athanasii exortas. At quid inde si quis diceret sanctos Patres præoccupasse, et præcavisse has hæreses, ut jam observatum est ab historicis, penes plures S. Patres antiquiores? Tunc nullius momenti essent hæ rationes. Quod autem alienius negotii a pluribus Theologis judicatum fuit, illud esse dicam, quod auctoritate illius symboli nequaquam Latini usi sunt ad demonstrandam adversus Græcos schismaticos originem illam Spiritus sancti a Filio, seu *processionem*, ut docent Theologi. Cui rationi facile quisquam opponere posset S. Basilium Magnum, et Didymum Alexandrinum hanc *processionem* agnovisse, et tradidisse, quorum auctoritates contra Græcos fuerunt

relatæ a Theologis. Hos autem Patres ætate S. Athanasii, et S. Eusebii Vercellensis episcopi fuisse nemo inficiatur: adeoque necesse non fuit omnes Patres, et scripta eorum illis objicere, et maxime forsitan quæ in omnium ore versabantur, ut probetur, quæ traditione dabantur, auctoritate Patrum roborata fuisse. Nam, etsi ex his, qui pro supra enarratis auctoribus pugnant, pauci sint, qui pro S. Eusebio Vercellensi scripserint, et sententiam hanc tanquam communem retulerint: scimus tamen antiquissimo tempore symbolum illud in Ecclesia Vercellensi recitari consuevisse, et traditionem illius Ecclesie nos edocere hoc symbolum Latine scriptum fuisse Alexandriæ presentibus SS. Athanasio, et Asterio, et S. Eusebio laudato, et cum actis illic celebratis Latine redditus ab eodem oblatis summo pontifici Liberio. Omnes scriptores de Ecclesia Vercellensi tradunt in ritu Eusebiano, et in horis canonicis antiquitus præscriptam fuisse recitationem hujusce symboli, et festum celebrari de sanctissima Trinitate, ex quo ritu Alcuinus Flaccus tempore Caroli Magni, ut novitiis sacerdotibus traderet facilem methodum

celebrandi sacrum, Missam de sanctissima Trinitate in Ecclesia Vercellensi recitari pluries consuetam, diebus dominicis præscripsit (ne dicam alium Alcuinum episcopum Vercellensem hac ipsa tempestate Ecclesiam illam administrantem) donec facili modo possent illi sacerdotes novitii ediscere usum aliorum plurimorum codicum. Cui opinioni robor quam maximum affert epistola synodica missa ab Athanasio ad Antiochenos, circa finem hæc habens: *Hæc quidem nos tum quia nefas est quicquam ultra Nicænum concilium requirere, aut contentiosas sententias recipere, tum vel ob pacem solum, et ne qui recte sentiunt pro reiectis habeantur ad istum modum censuimus, et eorum CONFENSIONEM qualis fuerit, nos, qui relictis sumus Alexandriæ, paucis indicavimus; idque in commune una cum reliquis comministris sacrorum Asterio et Eusebio. Nam reliqui ex nostris quisquam ad suas provincias abierunt. Vos rursus in commune, ubi solitis conventus agere, ista videbitis pervulgari, eoque omnes evocate. Æquum est enim ut in eo loco primum epistola recitetur, etc.* Ergo ex hac auctoritate et confessione S. Eusebii et Asterii indicata Antiochenis ab Athanasio probatur, et suum symbolum cum epistola.

Quænam fuerunt illæ confessiones, seu symbola nobis incompertum est, num symbolum *Quicumque*, vel hæc confessio, quam typis mandamus. De primo contendunt scriptores inter se, ut observatum superius fuit. Altera vero, de qua quæstionem instituimus confessio hæc est, quam sine auctoris nomine tribus in foliis maximis conscriptam sæculo IX, ut characteris forma nobis indicare videtur, quæ quidem tribus foliis membranaceis inter alia, quæ ad monasterium SS. Michaelis et Januarii M. de Luce dio diæcesis Vercellensis pertinebant relata sunt, exscribi curavimus. Parum quidem differunt inter se symbolum *Quicumque*, et hæc confessio, si de stylo loquimur, tamen in multis sunt dissimilia, et hanc antiquiorem illo crederem. Si vero consideremus, hypostasis dogma eisdem Græcis verbis illud explicat, quibus S. Athanasius in sua epistola synodica jam laudata, adeoque *ὁμοούσιον, οὐσίας* leguntur in hoc symbolo ad explicandam Filii, et Patris substantiam unam, eandemque esse, et loquendo S. Eusebii de hypostasibus in sua confessione facta in synodo Alexandrina, et relata in fine ejusdem epistolæ jam laudatæ ad Antiochenos ait: *Quantum attinet ad hypostases, fateor me quoque idem sentire, neque in id solum calculum meum addo, sed etiam incarnationem Salvatoris nostri consentio, eum videlicet, cum Filius Dei esset, hominem esse factum, et excepto peccata omnia, quæ veteris erant nostræ humanitatis assumpsisse. Idque prout habet epistolæ argumentum meis suffragiis confirmo.*

Quid ergo clarius habere desideramus, tum ex S. Athanasio, tum ex ipsomet S. Eusebio approbante ea omnia, quæ S. Athanasius scripsit. Quinimmo ex S. Hieronymo edocti sumus S. Eusebium Vercellensem antistitem Origenis commentarios in Davidis psalmos de Græco in Latinum transtulisse, ejusque

emendatis erroribus, ut quisque impolluto et inoffenso pede eos legere posset. In hac vero confessione de hujus nostræ carnis re-urrectione pertractans errorem Origenis circa corporum resurrectionem corripit. Ergo nulli melius quam S. Eusebio tribuendum hoc symbolum crederem. Et hoc forsitan illud esse, ex quo conflatum posterioribus temporibus illud vulgariter appellatum *Quicumque*.

Si tandem acta ejusdem S. Eusebii considerentur ab Ughello Ital. Sac. tom. IV, p. 759, edita, ipsamet nos instrunt confessionem suam Liberio papæ dedisse Romæ, antequam iter suum Vercellas dirigeret. *Sanctus autem Eusebius athleta Christi data confessione fidei suæ, et posita Romæ in sacro scrinio valesfaciens Liberio papæ cum cæteris fratribus iter aggressus est.* Quæ autem omnia consona videntur esse eis, quæ scripsit Rufinus hist. I, cap. 28, 29, 30, etc. Narrat enim Eusebium Alexandriam perrexisse cum aliis confessoribus fide integris ibique mitius cum lapsis egisse, et procuracionem Occidentis eidem delata, ut Asterio Orientis, *additur sane in illo concilii decreto etiam de Spiritu sancto plenior disputatio, ut ejusdem substantiæ, ac deitatis, cujus Pater, et Filius, etiam Spiritus sanctus crederetur* (cap. 29, p. 211), *nec quidquam prorsus in Trinitate, aut creatum, aut inferius, posteriusve diceretur. Sed et de differentia substantiarum, et subsistentiarum sermo ejus per scripturam motus est. Græci οὐσίας, et ὑποστάσεις vocant, quidam etenim dicebant substantiam, et subsistentiam unum videri: et quia tres substantias non dicimus in Deo, nec tres subsistentias dicere debeamus... Sed, et de incarnatione Domini comprehensum est, quia corpus quod susceperat Dominus, neque sine sensu, neque sine anima suscepisset. Quibus omnibus caute, moderateque compositis unusquisque itinere suo cum pace perrexit.* De hisce omnibus in hac confessione pertractatur. Quinimmo Rufinus et Eusebium eodem lib. cap. 30, circumvenientem Orientem, atque Italiam medici pariter, et sacerdotis fungentem officio describit, qui *singulas quasque Ecclesias abjuncta infidelitate ad sanitatem recte fidei revocabat, maxime quod Hilarium (Pictaviensem), quem dudum cum cæteris Episcopis in exsilium trusum esse memoravimus, regressum jam, et in Italia positum hæc eadem erga instaurandas Ecclesias, fidemque parum reparandum reperit molientem.* En quomodo apud Italos et Gallos dogma contra Arianos diffusum et promulgatum fuit.

Neque crederem me deceptum dicentem hanc confessionem, seu symbolum auctori Breviarii fidei notum, quod Breviarium fidei adversus Arianos Balerini fratres Leoni I. S. P. in fide duorum codicum tribuendum volunt, etsi olim Sirmundus, Gallandus, et nonnulli alii incerto auctori. Nam plures sententiæ de verbo ad verbum transcriptæ leguntur in illo. Alcuinus vero Flaccus in suo libro de fide Trinitatis ad Carolum Magnum, et in Questionibus ad Fredegesium sparsim quædam retulit sine auctoris nomine, pauca autem indicata sunt suis in locis, ne sim prolixior quam res postulat.

DE S. TRINITATE CONFESSIO.

I. Confitemur, et credimus sanctam, atque indivi-
duam Trinitatem Patrem, et Filium, et Spiritum
sanctum unum Dominum naturaliter esse unius sub-
stantiæ, unius naturæ, unius quoque majestatis, atque
virtutis; et Patrem quidem non factum, non crea-
tum, non genitum profitemur. Ipse enim a nullo ori-
ginem duxit, ex quo et Filius natiuitatem, et Spiritus
sanctus processionem accepit. Fons ergo, et origo
ipse est totius Divinitatis, ipse quoque Pater essentiæ
sue, qui de ineffabili substantia filium ineffabiliter
genuit, nec tamen aliud, quam quod ipse est, ge-
nuit; Deus Deum, lux lucem.

II. Ab ipso ergo est omnis paternitas in cælo, et
in terra. Filium quoque de substantia Patris sine ini-
tio ante sæcula natum, nec tamen factum esse fate-
mur. Quia nec Pater sine Filio, nec Filius aliquando
existit sine Patre, et tamen non sicut Filius de Patre,
ita Pater de Filio, quia non Pater a Filio, sed Filius
a Patre generationem accepit. Filius ergo Deus de
Patre. Pater autem Deus, sed non de Filio. Pater
quidem Filii, non Deus de Filio. Ille autem Filius
Patris, et Deus de Patre, æqualis tamen per omnia

^a Το υιοοόσιον significat Filium non solum simi-
lem esse Patri, sed ejusdem omnino cum illo nature,
et essentiæ, adeoque hic profligator Ariana hæresis,
quam S. Athanasius in omnibus suis operibus, et in
sui exilio detestatus est, ut probaret eum Nicenæ
synodi patribus veram consubstantialitatem Filii Dei, de
qua fide Patrum hujus sacrosanctæ synodi historiam
scripti idem sanctus doctor Athanasius, ut videre est
pag. 415 suorum operum.

^b Plures numero, qui Arimini, aut Nicææ adfuerunt
sub auctoritate vestri nominis ad Usiæ licentiam sunt
coacti, quod verbum a vobis quondam contra Arioma-
nitarum hæresim inventum a nobis semper sancte, fide-
literque sumptum est. Ita Patres concilii Parisiensis
anno 562 celebrati, ut inter fragmenta S. Hilarii
Pictaviensis legitur tom. II, pag. 555.

Interea legatos Ariminensis concilii ex parte nostro-
rum compellit Imperator uniri hæreticorum commu-
nioni. eisdemque conscriptam ab improbis fidem tradit
verbis fullentibus involutam, quæ catholicam discipli-
nam perfidia latente loqueretur. Nam USIÆ verbum
tamquam ambiguum, et temere a Patribus usurpatum,
neque ex auctoritate scripturarum profectum sub specie
falsæ rationis adhibebat, ne unius cum Patre substantiæ
Filius crederetur, eadem fides similem Patri Filium
fatebatur: sed interius aderat fraus parata, ut esset simi-
lis, non esset æqualis. Ita Sulpitius Severus in sua
Historia sacra, lib. II, cap. 45, apud Gallandum,
Bibliotheca PP. tom. VIII, pag. 389.

En ergo sancti Eusebii sensus adeo clarior contra
hoc edictum, hujus synodi ne fraudi patrocineretur,
et usia unum, et omousion, id est eadem substantia,
Latine scribendo, Græcas voces adhibet noster sanctus
doctor, ut clarius se explicet, juxta mores suorum
temporum, quod et fecit S. Hilarius ejus discipulus
lib. I de Fide Trinitatis, n. 12.

^c De hac naturæ dissectione nemo ante Tatianum
orat. contra Græcos hanc explicavit impossibilem
esse hoc modo: *Natus est autem per communicatio-
nem, non per abscissionem, et hic prosequitur S. Jus-
tinus contra Triphonem: Filius proprie ideo genitus
dicitur, qui Patrem habet, qui cum genuit.* Et sequitur

Filius Deo Patri, quia non esse cepit aliquando, nec
desiit.... Filius unius cum Patre substantiæ creditur,
sic quod ^a et *homousion* Patri dicitur, hoc est ejus-
dem cum Patre substantiæ: omo enim Græce ^b unum,
usia vero *substantia* dicitur, quod utrumque con-
junctum sonat unam substantiam. Non enim de nihilo,
neque de alia substantia, sed de Patris utero, id est,
de Substantia ejusdem Filius genitus, vel naturæ
credendus est.

III. Sempiternus ergo Pater, sempiternus et Filius;
quod si Pater semper fuit, semper habuit Filium, cui
Pater esset, et ob hoc Filium de Patre natum sine
initio confitemur. Nec eundem Filium Dei pro eo,
quod de Patre sit genitus ^c dissectæ naturæ ^d por-
tionculam nominamus. Sed perfectum Patrem, per-
fectum Filium sine diminutione, sine dissectione ge-
nuisse asserimus, quia solius divinitatis est inæqualem
Filium non habere. Hic etiam Filius Dei natura est
Filius, ^e non adoptione, quem Deus Pater nec vo-
luntate, nec necessitate genuisse credendus est, quia
nulla in Deo necessitas capit, ^f nec voluntas sapien-
tiam prævenit.

Alcinius Flaccus lib. I de Fide S. Trinit. n. 5, cap. 15,
pag. 717 edit. Andreæ Quercetani, *sed non inter Patrem,
et Filium divisio, vel scissio, quia alter in altero est.*

S. Justinus martyr, Dialogo contra Triphonem
Judæum, num. 70: *Quale est, quod in nobis fieri vide-
mus; aliquem enim sermonem proferentes, sermonem
gignimus, nec tamen cum abscissione: ita ut sermo
ille, qui in nobis est, dum eum proferimus, imminuat.*
*Quale est etiam quod videmus ex igne alium ignem nasci
non imminuto eo ex quo iste accensus est; et qui ex eo
accensus est, exstat ipse, et apparet, nec eum imminuit,
ex quo accensus est. Testis mihi erit VERBUM SAPIENTIÆ,
ipse esse Deus ex Patre universorum genitus, qui et
verbum, et sapientia, et virtus, et gloria est Salvatoris.*

^d Sabellii hæresim profligator hic S. Eusebius, ut
etiam in operibus S. Hilarii, frag. XI, seu de fide ca-
tholica exposita apud Larissam civitatem ab episcopis
Gallicanis ad Orientales episcopos, n. 2: *Nam ha-
monion sermonem ad veram, et legitimam ex Deo
Patre unigeniti Dei natiuitatem sumus amplexi detestan-
tes secundum Sabellii blasphemias ipsam unionem,
neque aliquam partem Patris esse Filium intelligentes:
sed ex toto, atque perfecto innascibili Deo totum per-
fectum unigenitum Deum natum, unius a nobis idcirco,
vel usiæ, vel substantiæ cum Deo Patre confessum. nec
creatura potius, aut adoptio, aut appellatio videretur.*

^e Hic refellit Ariatorum hæresim, de qua Hilarius
lib. VI de Trinitate, n. 26, contra hanc sic scripsit:
*Quamquam igitur sola simplex confessio naturæ no-
mina ostendat, ut de quo dictum est HIC EST FILIUS
MEUS, ad quem dictum est Pater meus hoc sint quod
nuncupantur, tamen ne aut adoptionis in Filio nomen
sit, aut honoris in Patre videamus, quæ proprietates per
Filium ad Filii nomen adjectæ sint. Et idem doctor
contra Constantinum imp. n. 9: *Clamat ille: Hic est
Filius meus dilectus, etc., et tu discernis non esse Fi-
lium, neque esse Patrem, sed adoptionis externas nunc-
cupationes.**

^f Non esset summum bonum Deus si aliquo indige-
ret. Neque esset æternus Deus, nec immensus,
neque principium, vel origo omnium bonorum esset,
si aliquo indigeret, vel si obtinuit sapientiam præve-

IV. Sanctum quoque Spiritum, quem tertiam in A Trinitate personam unum, atque æqualem cum Deo Patre, et Filio credimus esse Deum unius substantiæ, unius naturæ, non tamen genitum, vel creatum, sed ab utroque procedentem amborum esse Spiritum. Hic etiam Spiritus sanctus, nec ingenitus, nec genitus creditur. Ne si ingenitum dixerimus, duos patres dicamus, aut si genitum, duos filios prædicare monstemus. Quod tamen nec Patris tantum, nec Filii tantum, sed simul Patris, et Filii Spiritus dicitur. Nec enim de Patre procedit in Filium, vel de Filio ^a procedit ad sanctificandam creaturam, sed simul ab utrisque processisse monstratur, quia charitas, sive sanctitas amborum esse agnoscitur. Hic igitur Spiritus sanctus ^b missus ab utrisque, sicut Filius a Patre creditur, sed minor Patre, et Filio non habetur ^c, B sicut, et Filium propter assumptam carnem minorem ^d Patre et Spiritu sancto esse testatur.

V. Hæc est sancta Trinitas, ut fert credi relata narratio, quæ non triplex, sed æternitas et dici, et credi potest. Nec recte dici debet ut in uno Deo sit Trinitas, sed unus Deus Trinitas ^e in relativis per-

niret, adeoque recte dicitur summum bonum, fons, et origo omnium rerum, qui fecit mundum et omnia, quæ in eo sunt; hic cæli et terræ cum sit Dominus, non in manufactis templis habitat, nec manibus humanis colitur, non indigens aliquo cum ipse det omnibus vitam, et inspirationem, et omnia (Act., xvii, 24, 25).

^a Alcinus Flaccus sic habet de Trinit. lib. 1, cap. 15: Spiritus siquidem sanctus nec ingenitus, nec genitus alicubi dicitur, ne si ingenitus diceretur sicut Pater, duo Patres in sancta Trinitate intelligerentur. Si genitus diceretur sicut Filius, duo ibidem Filii in eadem æstimarentur esse sancta Trinitate, sed tantummodo procedere de Patre et Filio, salva fide, dicendus. C Qui tamen non de Patre procedit in Filium, et de Filio procedit ad sanctificandam creaturam, sicut quidam male intelligentes credendum esse putabant, sed de utroque procedit, quia Pater talem genuit Filium, ut quemadmodum de se, ita de illo quoque procedat Spiritus sanctus.

^b Si forte dicit aliquis: Ideo minor est quia missus legitur, et quid dicitur est cum legitur in Isaia propheta ex persona Christi dicens: Dominus misit me, et Spiritus ejus; et alibi: Spiritus Dominus super me.... Quomodo ergo minor credendus est qui etiam Deus, qui sicut ipse æqualis est Patri. Ita auct. Brev. fidei adversus Arianos. Sirm. pag. 231. B. C.

^c Evidentissimum est ex historicis omnibus Socinianos, Macedonianos, atque Arianos, Spiritum sanctum nullum esse præter charismatum munera, quod falsum eorum dogma, tanquam contrarium sacræ Scripturæ et sanctorum Patrum testimoniis Patres concilii Nicæni, et Alexandrini ostenderunt, tum Math. xxviii, 19, et historia Ananie Act. v, cum Pauli verbis Hebr. iii, I ad Corinthios iii, ut omittimus Veteris Testamenti auctoritates pluribus in locis relatas a sanctis Patribus, et conciliis, ut probarent et existentiam S. Spiritus, divinitatem, et eandem cum Patre, et Filio dignitatem atque majestatem. Hoc dogma illud est, quod Rufinus memorat in sua historia fuisse a concilio Alexandrino definitum (Hist. eccl. lib. 1, cap. 29, pag. 211). Additur, ait, sane in illo concilii decreto etiam de Spiritu sancto plenior disputatio, ut ejusdem substantiæ, ac deitatis, cujus Pater, et Filius etiam Spiritus sanctus crederetur, præferente S. Asterio procuratore Orientis, et S. Eusebio Occidentis Ecclesiæ, quæ autem omnia plane discutuntur in Breviario fidei adversus Arianos (Bibl. Pat. Galland. tom. VIII, pag. 592 et seq.), adeoque quæ in præfatione notavimus hic clarius probantur.

sonarum nominibus, Pater ad Filium, Filius ad Patrem, Spiritus sanctus ad utrosque refertur, quæ cum relative tres personæ dicantur, una tamen natura, id est substantia creditur. Nec sicut tres personas, ita tres substantias prædicamus, sed unam substantiam, tres autem personas ^f.

VI. Quod enim Pater est non a se, sed ad Patrem est. Similiter, et Spiritus sanctus non a se, sed ad Patrem et Filium relative refertur in eo, quod Patris et Filii Spiritus prædicatur. Item cum dicimus Deus non ad aliquid dicitur, sicut Pater ad Filium, vel Filius ad Patrem, vel Spiritus sanctus ad Patrem, et Filium, sed ad se specialiter dicitur Deus. Nam etsi de singulis personis interrogaremur, Deum necesse est, fateamur. Deus ergo Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus, ^g singulariter dicitur, non tamen tres Dei, sed unus est Deus.

VII. Item, et Pater omnipotens, et Filius omnipotens, et Spiritus sanctus omnipotens singulariter dicuntur, nec tamen tres omnipotentes, sed unus omnipotens. Sicut, et unum lumen ^h unumque principium prædicatur. Singulariter ergo ut unaquæque

Quinimmo nemo, ut sciamus, hoc dogma nobis reliquit similibus verbis conscriptum.

^d Nos enim catholici Dominum Deum nostrum Jesum Christum, et minorem dicimus Patre, et æqualem. Minorem propter humanitatem assumptam, quia cum in forma Dei esset, formam servi induere dignatus est. Æqualem vero dicimus propter deitatem perpetuam. Ita auctor Breviarii fidei adversus Arianos apud Sirmund. edit. Venet. tom. II, pag. 195. Et paulo post ait: Cum nusquam omnino Deus minor esse legatur, nisi ut dictum est propter dispensationem carnis assumptæ, in qua non solum ab angelis minoratus est, sed et matre sua junior invenitur, sicut jam diximus.

^e Alcinus Flaccus lib. 1 de Fide Trinitatis cap. 4, pag. 710, ait: Quædam de Deo substantialiter dicuntur, ut est Deus magnus omnipotens, quiddam ad se dicitur idem substantiam Divinitatis. Quædam itaque relative dicuntur, ut Pater ad Filium, et Filius ad Patrem, et Spiritus sanctus relative ad Patrem, et Filium, ad se autem sive Pater, sive Filius, sive Spiritus sanctus Deus dicitur. Itaque Pater, eo quo Deus est, hoc ipso substantia est, quia ejusdem substantiæ Filius, procul dubio, et Filius Deus, Spiritus sanctus Deus. At vero Deus, eo quod Pater est relative dicitur, quia non substantiæ nomen, sed refertur ad Filium. Non sic dicimus Filium Patrem esse quomodo dicimus Filium Deum esse, nec ita dicimus Patrem Filium esse, sicut dicimus Deum esse, quia Deus substantialiter dicitur Pater, et Filius, et Spiritus sanctus relative dicuntur. Prorsus, et Spiritus sanctus relative dicitur ad Patrem et Filium, sed non eodem modo quo inter se Pater et Filius.

^f Credantur ergo tres personæ, sed non tres substantiæ; tres proprietates, sed non tres potestates. Brev. lid. adv. Arian. Sirm. tom. I, pag. 225.

^g Nam si Ecclesiam catholicam interrogas de Patre quid sit, dicit Deum, sed et Filium dicit Deum, sed et Spiritum sanctum dicit Deum, et tamen non dicit tres Deos. Ibidem, et apud Galland. Bibl. PP. tom. VIII, pag. 592, quæst. 19.

^h D. Numquid aliud lumen est Pater, et aliud Filius? R. Nequaquam aliud, sed unum lumen est Pater, et Filius sicut una substantia. Ideo recte dicitur lumen de lumine, sicut Deus de Deo, sicut unus Deus est Pater, et Filius, ita unum lumen est. Ita Alcinus Flac. ad Friedegisum de Trinit. q. 19. p. 764. Quemadmodum enim ex una face multi ignes accenduntur, nec tamen primæ facis ob plures accensas faces imminuitur; sic verbum ex Patris potentia [¶]

persona plenus Deus, et totæ tres personæ unus Deus confitetur, et creditur una illis non divisa, atque æquidis majestas, deitas, atque potestas, nec minoratur^a in singulis, nec augetur in tribus.

VIII. Quia nec aliquid abest cum unaquæque persona Deus singulariter dicitur, nec amplius^b cum totæ tres personæ unus Deus enuntiat. Hæc ergo sancta Trinitas, quæ unus est, et verus Deus non recedit a numero, nec capitur numero^c. In relatione enim personarum numerus cernitur. In divinitatis vero substantia quid innumeratum sit, non comprehenditur. Ergo hoc solum numerum insinuat, quod ab invicem sunt, et in hoc solum numero carent, quod ad se sunt^d. Nam ita huic sanctæ Trinitati unum naturæ convenit nomen, ut in tribus personis non possit esse plurale. Ob hoc secundum

IX. Non enim ipse est Pater, qui Filius, nec Filius ipse, qui Pater, nec Spiritus sanctus ipse, qui est vel Pater, vel Filius, cum tamen ipse sit Pater, quod Filius, ipse sit Filius, quod Pater, ipse Spiritus sanctus, quod est Pater, et Filius, id est natura unus Deus. Cum enim dicimus non ipsum esse Patrem quem Filium, ad personarum distinctionem refertur.

X. Cum autem dicimus ipsum esse Patrem, quod Filium, ipsum Filium, quod Patrem, ipsum Spiritum sanctum, quod Patrem et Filium, ad naturam, qua Deus est, vel substantiam pertinere monstratur. Quoad substantiam unum sunt, personas enim distinguimus, non Deitatem separamus. Trinitatem

genitorem verbi expertem non fecit. Sicut Tatianus Assyrius contra Græc. orat. n. 5, apud Galland. Bibl. PP. tom. 1, pag. 641, sed et Justinus martyr hoc facis exemplo utitur, ut explicet æternam generationem, in qua Deus totam suam Filio substantiam communicavit Dialog. n. 128, ut observetur a nobis æternam generationem, et processionem a temporaria progressionem diducari et sic: *Illam autem virtutem quam, et Deum sermo propheticus, ut multis similiter demonstratum est, et angelum vocat, non solo nomine, ut LUCEM SOLIS, numerari, sed et numero aliud quid esse* etiam supra breviter disserui (ut observatum fuit superius col. 939, num. 2) cum virtutem illam, ex Patre unitam dicerem, virtute, et voluntate ipsius, non vero per abscissionem quasi Patris substantia divideretur; quemadmodum cætera omnia, que dividuntur, et scinduntur non eadem sunt, ac antequam scinderentur. Apud Galland. Bibl. PP. p. 580, tom. 1.

^a Apud homines ideo minorem filium generat pater, quia, et ipse minor est, generatur a Patre; idcirco crescente filio pater senescit, et moriente patre filius succedere comprobatur, et melior, ac potentior patre nonnumquam efficitur. Apud Deum vero non ita est, quia ubi crescere, vel senescere divinitas non habet, hoc est dignum ut Filium dilectio habeat æqualem. Brev. fid. adv. Ar. Galland. ut sup. pag. 688.

^b Supple adest.

^c Numero aliud esse idem est ac, Patris aliud esse, ut patet ex consequentibus, quia illum non disceruit substantia, sed tantum subsistentia, seu persona.

igitur in personarum distinctione agnoscimus, unitatem propter naturam vel substantiam profiteamur. Tria ergo ista unum sunt natura scilicet, non persona, nec tamen tres istæ personæ separabiles existimandæ sunt, cum^e nulla ante aliam, nulla post aliam, nulla sine alia vel exstitisse, vel quidpiam operasse aliquando credatur. Inseparabiles enim inveniuntur et in eo, quod sunt, et in eo quod faciunt^f; ita inter generantem Patrem, et generatum Filium vel procedentem Spiritum sanctum nullum fuisse credimus temporis intervallum, quo aut genitor genitum aliquando præcederet, aut genitus genitori deesset, aut procedens Spiritus Patri, vel Filio posterior appareret. Ob hoc ergo inseparabilis et inconfusa hæc Trinitas a nobis et predicatur, et creditur. Tres igitur istæ personæ dicuntur juxta quod majores definiunt, ut cognoscantur, non ut separentur. Nam si attendamus illud, quod Scriptura sacra dicit de sapientia: *splendor est lucis æternæ* (Sup. vii, 26; Heb. 1, 5), sicut splendorem & luci videmus inseparabiliter inharere, sic confitemur Filium a Patre separari non posse. Tres ergo illas unius, atque inseparabilis naturæ personas sicut non confundimus, ita separabiles nullatenus prædicamus. Quandoquidem ita nobis hoc dignata est ipsa Trinitas evidenter ostendere, cum etiam in his nominibus quibus voluit singillatim personas agnosci, unam sine alia non permittat intelligi, nec Pater absque Filio agnoscitur, nec sine Patre Filius invenitur. Relatio quippe ipsa vocabuli personas separari vetat, quas etiam dum non simul nominat, simul insinuat. Nemo autem audire potest unumquodque istorum nominum, in quo non intelligere cogatur, et alterum.

XI. Cum igitur hæc tria sint unum, et unum tria,

^e Quicquid ergo ad se ipsam dicitur Deus, et de singulis personis dicitur Pater, et Filio, et Spiritu sancto, et simul de ipsa Trinitate non pluraliter, sed singulariter dicendum est. Aleimus de fide cap. 8, p. 712: *Id est ut tres personæ, et unum Deum intelligis. Non semel dicunt, ne singularitatem credas: non bis, ne Spiritum sanctum excludas; non Sancti Domini Sabaoth, ne tres Deos more gentium fatearis. Sed dicunt Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth* (Isai. vi, 5).

^f Ubi enim unus Deus creditur, ibi minor, et major excluditur. Nescit enim numerum unitas, et gradum non admittit æqualitas. Brev. fid. advers. Ar. Sirmund. pag. 215.

^g Aleimus Flaccus lib. 1, cap. 4, p. 617: *Scriptis totum illud caput, quo probat S. Trinitatem non esse separabilem in natura, nec in personis.*

^h Sed adhuc forte dicis, sicut habet carnalis intellectus inter gignentem Patrem, et genitum Filium non potuisse fieri nisi, ut aliquod fuisset spatium. Spatium horæ faciunt horæ, horæ tempus designant, ac si tempus anteponis Filio non omnia per ipsum facta fatearis. Brev. fid. adv. Ar. Sirmund. pag. 224. Et paulo post: *Sic ergo fuit Pater sine Filio, sicut tu dicis fuit sine virtute, fuit sine sapientia, fuit sine vita, fuit sine veritate. Sed quia sine his nunquam fuisse: Pater credendus est, hoc convenit salutis tuæ, ut juxta fidem catholicam consempiternum Patri, et æqualem Filium fatearis.*

ⁱ Hic videtur S. Hil. Pict. lib. vii, de Trin. n. 29, hæc sumpsisse, etsi alio modo, et similitudine ignis utatur, ut in lib. vi, num. 12, de lumine, seu lampade.

est tamen unicuique personæ manens sua proprietas. A Pater enim æternitatem habet sine nativitate, Filius nativitatem cum æternitate, Spiritus vero Sanctus processionem sine nativitate cum æternitate. De his tribus personis solam Filii personam pro liberatione humani generis hominem verum sine peccato ^a de sancta et immacolata Maria Virgine credimus assumpsisse, de qua novo ordine, novaque nativitate est genitus, quia intacta Virginitas virilem coitum nescivit, et secunda per Spiritum sanctum carnis materiam ministravit. Qui partus Virginis nec ratione colligitur, nec exemplo monstratur. Quod si ratione colligitur, non est mirabile. Si exemplo monstratur, non est singulare. Nec tamen Spiritus sanctus Pater esse credendus est Filii pro eo, quod Maria eodem Spiritu sancto obumbrata concepit ^b, ne Patres Filii videamur asserere, quod nefas est dici. In quo mirabili conceptu edificante sibi Sapientia ^c domum, *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (Joan. 1, 14). Nec tamen verbum ipsum in carne conversum, atque mutatum est, ut desisteret esse Deus, quod homo esse voluisset. Sed ita *Verbum caro factum est*, ut non tantum ibi sit verbum Dei, et hominis caro, sed etiam rationalis hominis anima, atque hoc totum, et Deus dicatur propter Deum, et homo propter hominem. In quo Dei Filio duas credimus esse naturas, unam Divinitatis, alteram humanitatis.

XII. Quas ita in se una Christi persona univit, ut nec Divinitas ab humanitate, nec humanitas a Divinitate possit aliquando sejungi. Unde perfectus Deus, perfectus homo in unitate personæ, unus est Christus. Nec tamen quia duas diximus in Filio Dei esse naturas, duas eiusabimus in eo esse personas, ne Trinitati, quod absit, accedere videatur quaternitas.

XIII. Deus enim verbum non accepit personam hominis, sed naturam, et in æternam personam Divinitatis temporalem accepit substantiam carnis. Item cum unius substantiæ credimus esse Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, non tamen dicimus, ut hujus Trinitatis unitatem Maria Virgo genuerit, sed tantummodo Filium, qui solus naturam nostram in unitate suæ personæ assumpsit. Incarnationem quoque hujus Filii Dei tota Trinitas operasse cre-

^a S. Hilarius hoc argumentum in tractatu psalm. cxxxviii, per totum diserte pertractat, et in libro x, n. 47, de Trinitate. Quæ quidem respondent eis quæ definita fuerunt in concilio Alexandrino, propter quæ S. Eusebius se subscribens epistolæ synodiæ ad Antiochenos missæ a S. Athanasio scribit: *Sed etiam incarnationem Salvatoris nostri consensio.*

^b S. Hilarius de Trin. lib. x, n. 15: *Virgo enim non nisi ex suo sancto Spiritu genuit, quod genuit.*

^c Ac *Verbum caro factum, aut aliud esse, quam nostræ carnis Deus caro factus esset.* S. Hilarius de Trin. lib. xi, n. 46, et in libro de Synodis, seu de Fide Orient. anathema n. 44, pag. 384.

^d *Hæc carne major est Patre: æqualis verbo, major carne, æqualis ei, per quem fecit nos, major eo qui factus est propter nos. Nam quod Deus sit Filius, licet multa testimonia superius posita evidenter perdoceant, tamen adhuc pauca credidit subjungenda. In Genesi scriptum est: Creavit Deus cælum... et utique Evan-*

denda est, quia inseparabilia sunt opera Trinitatis. Solus tamen Filius formam accepit in singularitate personæ, non in unitate Divinæ naturæ. In id quod est proprium Filii, non quod commune Trinitati, quæ forma illa ad unitatem personæ quidem allata est, adeo ut Filius Dei, et Filius hominis unus sit Christus, id est Christus in his duabus naturis tribus exstat substantiis verbi, quod ad solius Dei essentiam referendum est, corporis et animæ, quod ad verum hominem pertinet. Habet igitur in se geminam substantiam divinitatis suæ et humanitatis nostræ. Hic etiam per hoc, quod de Deo Patre sine vitio prodiit natus tantum. Nam neque factus, neque prædestinatus accipitur.

XIV. Per hoc tamen, quod de Maria Virgine natus est, et prædestinatus esse credendus est. Ambæ tamen in illo generationes mirabiles, quia, et de Patre ante sæcula sine matre genitus, et in fine sæculorum de matre sine patre est generatus. Quod tamen secundum quod est Deus creavit Mariam, secundum quod homo est creatus ex Maria, ipse Pater Mariæ matris suæ, et Filius.

XV. Item per hoc quod Deus est, æqualis est Patri, per hoc quod homo, minor est Patre. Item et major, et minor esse credendus est. In forma enim Dei etiam ipse Filius ^d se ipso major est propter humanitatem assumptam. Quia Divinitas major est. In forma autem hominis etiam ipse Filius se ipso major est ad humanitatem, quæ minor divinitate accipitur. Ita secundum divinitatem, quæ æqualis est Patri, ipse, et Pater major est homine, quem sola Filii persona assumpsit. Item in eo, quod quæri potest, Filius sic æqualis, et minor esse creditur. Respondemus *secundum formam Dei servi* (Phil. p. ii, 7) minor et Patre et Spiritu sancto. Quia nec Spiritus Sanctus dicitur Pater ^e. Sed sola Filii persona suscepit carnem, per quam minor esse creditur illis personis duabus. Item hic Filius a Deo Patre et Spiritu sancto inseparabiliter discretus creditur esse persona ab homine assumpto ex Maria. Item cum in homine una exstat persona ^f, cum Patre vero, et Spiritu sancto natura Divinitatis suæ substantia, missus tamen Filius non solum a Patre, sed a Spiritu Sancto ^g missus esse credendus est. In eo,

D *gelista confirmat omnia a Filio esse creata... Cum tam præsentibus, quam præteritis testimoniis, quæ de scripturis sanctis proculata sunt, Deus esse Filium demonstrat, miror cur forte cum aliqui MIXORÆM dicendo blasphemare non metuunt, cum nusquam omnino Deus minor esse legatur. Breviarium fidei adversus Arianos.*

^e *Supple nec assumpsit carnem.*

^f Scilicet persona discreta ab homine, seu humanitate assumpta ex Maria. Namque posuit semper hominem pro humanitate quotiescumque id nominis usurpavit, ut videre est pluribus in locis, adeoque hic solummodo hoc annotari ab omnibus opto, ne longior sim, quam res postulat.

^g *Quod de cælo descendit, conceptæ de Spiritu originis causa est. Non enim corpori Maria originem dedit: licet ad incrementa, partumque corporis omne quod sexus sui est naturale contulerit. Quod vero hominis Filius est, susceptæ in Virgine carnis est partus. Quod aut. et in cælis, et aucturæ semper manentis potest*

quod ipse per Prophetam dicit: *Et nunc Dominus misit me, et spiritus ejus* (Isai. XLVIII, 16). A se ipso quoque missus accipitur ^a pro eo, quod sine parabolis, non solum voluntas, sed et operatio totius trinitatis agnoscitur. Illic enim qui ante sæcula unigenitus est vocatus spiritualiter, primogenitus est factus. Unigenitus propter Divinitatis substantiam. Primogenitus propter assumptæ carnis naturam, in qua suscepti hominis forma juxta evangelicam veritatem ^b sine peccato conceptus, sine peccato natus, sine peccato mortuus creditur, qui solus pro nobis peccator est factus, id est sacrificium pro peccatis nostris. Et tamen passionem ipsam, salva Divinitate sua pro delictis nostris sustinuit, mortique judicatus, et cruci veram carnis mortem excepit. Tertia quoque die virtute propria suscitatus de sepulcro sur-

rexit. XVI. Hoc ergo exemplo capitis nostri confitemur veram fieri resurrectionem carnis omnium mortuorum. Nec in aëria, vel qualibet alia carne ^c, ut quidam delirant resurrecturos vos credimus, sed in ista, qua vivimus, consistimus et movemur. Peracto hujus sanctæ resurrectionis exemplo idem Dominus noster, atque Salvator paternam ascendendo sedem repetivit, de qua numquam per divinitatem discessit. Illuc ad dexteram Patris sedens expectatus in

tas est, quæ initiata, conditoque per se carne, non se ex infinitatis suæ virtute intra regionem definiti corporis coarctavit. S. Hil. de Trin. lib. x, n. 16, p. 551.

^a Sed forte dicit aliquis: Ideo minor est, quia missus legitur. Et quid dicturus est cum legit Isaiam prophetam ex persona Christi dicentem: Dominus misit me, et Spiritus ejus... Credendum est illi, qui ubique esse dignoscitur. Brev. fid. adv. Arian, ut sequitur S. Hilarius. *A Filio Paracletum missum meminimus, et in principio hoc fides ipsa exposuit. Sed quia frequenter per indifferentis naturæ virtutem opera sua, opera Patris esse dixit dicens, Joan. x, 37. Missurus quoque Paracletum sicuti frequenter spondit interdum eum et mittendum dixit a Patre, dum omne, quod ageret, pie referre est, solius ad Patrem, ex quo hæretici occasionem frequenter arripiunt, ut ipsum esse Filium Paracletum mittendum a Patre sit precaturus, differentiam missi rogantisque significet.* Sic S. Hilarius lib. de Synodis Orient., seu de fide Orientalium n. 20, pag. 494.; et sequitur num. 21: *Si quis Spiritum sanctum partem dicat Patris vel Filii, anathema sit.*

^b Quod hic legatur: *sine peccato conceptus, sine peccato natus, sine peccato mortuus creditur*, hæc credo referenda esse ad illamet verba S. Eusebii subscriptis epistolæ synodice jam laudatæ a S. Athanasio ad Antiochenos missæ in fine cujus scripsit idem Eusebius: *Et excepto peccata omnia, quæ veteris erant nostræ humanitatis, etc.*

^c Ex hoc aperte eruitur pugnare Eusebium contra errorem Origenis docentis non carnem, sed corpora suscitanda, neque eadem, sed alia subtilia aëria cœlestia, quæ indutura sunt animæ loco crassioris illius materialis, et carnei, quod nunc regunt, et animant. Quod dogma, seu hæresim in Com. Psalm. tom. I edit. Venet. recent. pag. 398, 599, tradiidit, et in Matth. pag. 344, 446, tom. XIII, seu tom. III, confirmavit. Quam hæresim secuti postea

A finem sæculorum Judex omnium vivorum et mortuorum.

XVII. Inde cum sanctis omnibus veniet ad faciendum judicium, reddere unicuique mercedem proprie debitam, *prout quisque gesserit in corpore positus, sive bonum, sive malum* (I Cor. v, 10).

Ecclesiam sanctam catholicam pretio sui sanguinis comparatam cum eo credimus in perpetuum regnaturam. Intra cujus gremium constituti unum baptismum credimus; et constitemur in remissione omnium peccatorum. Sub qua fide, et resurrectione mortuorum veraciter credimus, et futuri sæculi gaudia expectamus.

Hoc tantum nobis orandum est, et petendum ut cum peracto, finitoque judicio tradiderit Filius regnum Deo et Patri, participes nos efficiat regni sui, ut qui per hanc fidem illi inhæremus cum illo sine fine regnemus.

Hæc ^d est confessionis nostræ fides exposita, per quam hæreticorum dogma perimitur, per quam fidelium corda mundantur, per quam etiam ad Deum gloriose acceditur, cujus sacrosancto sapore sub triduo dierum jejunio continua relationum collatione ructantes ad ea, quæ subnixæ sunt sequenti die exponenda transivimus.

fuere Bardesanus Syrus, et alii plures, contra quos Patres Aquileienses in symbolo apostolico addiderunt ad illum articulum carnis resurrectionem pronomen hujus, ut docet Rufinus lib. I Invektiv. in S. Hieronym. num. 4: *Sacra aquileiense Ecclesia Dei spiritu futuras adversum nos calumnias prævidente ubi tradit carnis resurrectionem, addit unius pronominis syllabam, et pro eo, quod dicunt carnis resurrectionem, nos dicimus: HUIUS CARNIS RESURRECTIONEM.*

In hoc symbolo nec in aëria, vel qualibet alia carne, ut quidam delirant resurrecturos nos tradit. Ergo contra illos, qui resurrectionem alienæ carnis, seu materiæ, quam hujus nostri corporis docuerunt dogma statuitur, adeoque, sicut jam in præfatione diximus cum S. Hieronymo S. Eusebium commentarios psalmodum Origenis de Græco in Latinum emendatis erroribus dedisse, facile cuique erit hic agnoscere, contra quem hoc dogma definitum fuerit ab auctore hujus confessionis maxime cum in reliquis symbolis, nihil statutum fuerit tam clarum contra errorem Origenis verbo ipsa referentibus, ut hic legitur. De qua Origenis hæresi, sic S. Epiphanius scripsit speciatim in lib. Anacorus pag. mihi 356: *At de his satis dictum esse puto, paucis e multis exemplis a nobis productis. Cæterum de his, qui Christiani esse videntur, verum Origeni credunt et mortuorum quidem resurrectionem confitentur, tum carnis nostræ, tum corporis Domini, sancti illius ex Maria assumpti, hanc autem carnem non resurgere dicunt, sed etiam pro hac ex Deo dari: quomodo non dixerimus magis impiam aliis habere ipsos opinionem, et stolidiorem quam est Græca, quam alibi hæresim ut hic refutavit.*

^d Etsi in hac periodo videatur auctorem duobus aliis diebus locutum fuisse de hoc mysterio sanctissimæ Trinitatis; tamen in codice nihil aliud adest, et ultimam paginam vacuum habet, alibi hæc foras petenda erunt.